WILEY

The Scandinavian
Journal of Economics

[Minderåriges användande i industriellt arbete]: Genmäle

Author(s): K. Key-Åberg

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 2 (1900), pp. 59-68

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3437184>

Accessed: 08-05-2016 19:47 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Wiley, *The Scandinavian Journal of Economics* are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Genmäle.

I sista häftet af Ekonomisk Tidskrift för år 1899 har sekreteraren i Lorénska stiftelsen m. m. d:r Johan Leffler ansett lämpligt att publicera en granskning af mitt på samma stiftelses förlag utgifna arbete rörande glasindustrien i Sverige, en granskning så genomgående skef och vilseledande i sak, att densamma synes mig icke böra lämnas obesvarad.

Innan granskaren öfvergår till de arbetsstatistiska principfrågor, som af mig bragts på tal i mitt nämnda arbete och hvilka granskaren ägnar särskild uppmärksamhet, tror han sig böra framhålla en faktisk oriktighet i min bok, när han påstår, att en af mig uppgjord karta öfver glasbruken i Sverige upptager 52 sådana bruk, medan en tabellarisk förteckning öfver Sveriges år 1898 verksamma glasbruk skulle reducera antalet till 51. Detta påstående är helt enkelt icke sant.

Kartan upptager 52 röda prickar och förteckningen 52 glasbruksnamn. Härom kan hvarje seende människa lätt öfvertyga sig. Antagligen har granskaren förbisett, att Bergdala och Lindefors glasbruk i Kronobergs län, under år 1898 och veterligen ännu stående under samma egareskap, redovisat sina arbetare och sina tillverkningars värde i förening och därför blifvit å förteckningen, som just angifver arbetarnes numerär och produktionens värde vid de olika glasbruken, upptagna å samma rad under benämningen Bergdala-Lindefors. Å kartan hafva de båda bruken, såsom till lokaliteten åtskilda, naturligtvis utmärkts med två prickar. På enahanda sätt redovisa exempelvis de vidtkända verken Bofors-Björkborn, Sandarne-Askesta m. fl. i klump så väl sina arbetare som sina tillverkningar; men gifvetvis hindrar detta icke, att nyss anförda verk räknas såsom 4 anläggningar och äfven å kartor, där de finnas utlagda, upptagas såsom 4 platser.

Beträffande den afdelning af min bok, som rör tillverkningen af glas och arbetets anordning därvid, gör granskaren den upplysande anmärkningen, att däri i hufvudsak meddelas detsamma, som »t. ex.» i Nordisk Familjeboks art. Glas och Glasfabrikation. Det märkvärdigt inflickade »t. ex.» synes gifva vid handen, att granskaren härmed velat säga, att jag

vid utarbetandet af ifrågavarande afdelning anlitat tryckta källor, bl. a. den allbekanta Nordisk Familjebok. Häri gifver jag granskaren obetingadt rätt. Jag har aldrig gjort anspråk på att vara fackman inom glastillverkningskonsten och håller det för alldeles orimligt att fordra af en person, som gör en arbetsstatistisk studie öfver ett visst industriellt yrke, att han skall prestera en fullt originell redogörelse för yrkets tekniska förhållanden. Emellertid vill jag här uttryckligen hafva tillkännagifvit, att jag, såsom hvar man lätt torde kunna finna genom en jämförelse af min bok med berörda artikel i konversationslexikonet, hufvudsakligen anlitat andra källor än den af granskaren antydda. Bland dessa andra källor tillåter jag mig särskildt nämna: Varulexikon af Ekenberg & Landin, Allgemeine Warenkunde af Hauke, en afhandling i manuskript om glasindustrien, som dir. Kjellgren å Reymyra välvilligt ställt till mitt förfogande, mina reseagenters beskrifningar samt egna iakttagelser vid besök i glashyttor. Med hänsyn härtill finner jag granskarens anmärkning skäligen malplacerad.

Härefter öfvergår granskaren till de arbetsstatistiska principfrågor, som han gjort till hufvudämne för sin recension, och inlåter sig därvid först på frågan om den lämpligaste anordningen af frågoformulären. Jag har i min bok om glasindustrien i Sverige såsom försvar för de af mig anlitade jämförelsevis kortfattade frågoformulären tillåtit mig att bl. a. framhålla några allmänna olägenheter af alltför utförliga och detaljerade frågoformulär. Då granskaren med anledning däraf yttrar: »det är svårt att gissa *mot hvem eller hvilka* (kurs. af mig) författaren velat rikta dessa *klandrande* (kurs. af mig) uttalanden», ser det ut, som om han skulle misstänka, att jag med ifrågavarande resonemang särskildt åsyftat granskarens eget arbete om bagerierna. Han söker nämligen ifrigt ådagalägga, att de af mig använda frågoformulären »i fickformat» endast i afseende å just formatet ha att uppvisa någon afsevärd skillnad med de för bageriundersökningen begagnade, å helpappersark tryckta primärblanketterna för arbetarnes utfrågande. Granskaren upplyser emellertid själf, att medan mina formulärblanketter upptaga endast 37 frågor, räkna hans egna icke färre än 60. Jag antager, att hvarje opartisk människa finner en reduktion af 38,3 % i frågornas antal icke vara utan sin stora betydelse. Men jämförelsen mellan mina frågoformulär och de af granskaren för bageriundersökningen använda utfaller ännu afgjordare till granskarens nackdel genom den omständigheten, att vid bageriundersökningen begagnades icke allenast ett omkr. 60 frågor upptagande formulär för arbetarnes utfrågande (form. C), utan dessutom två andra formulär (A och B), af hvilka det ena (A), afsedt för arbetsgifvare och hälsovårdsnämnder, innehåller ungefär samma stora antal frågor som formuläret C. Att några af frågorna äro desamma i formulären A och C betyder härvidlag ingenting, då arbetsgifvarne och hälsovårdsnämnderna, som besvarade formuläret A, och arbetarne, som besvarade formuläret C, hvar i sin stad måste underkasta sig besväret att själfständigt besvara formulärens massor af frågor samt bearbetningen af

det insamlade materialet naturligtvis måste taga behörig hänsyn till de olika parternas uppgifter. På grund af det sagda vill jag endast fastslå det faktum, att till bageriundersökningen i formulär uppställdes inalles omkr. *tre gånger* så många frågor, som till undersökningen om glasindustrien, hvilket enkla faktum torde vederbörligen korrigera granskarens infall, att mitt frågeformulär endast i afseende å formatet »väsentligen afvikit från de förut vid enquêter i vårt land använda» frågeformulär.

Att härefter ingå i någon detaljgranskning af formulärblanketterna till bageriundersökningen, i ändamål att söka uppvisa flere eller färre af de däri intagna frågornas öfverflödighet, anser jag ligga utanför mitt egentliga ämne för tillfället, som alldeles icke är att granska d:r Lefflers arbete om bagerierna, hvilket arbete nog i sin tid får sin sakkunnige granskare, ehuru någon sådan ännu icke veterligen uppträdt. Endast såsom en profit på de för bageriundersökningen använda frågeformulärens minutiosa omständlighet tillåter jag mig här aftrycka mom. 19 af formuläret A:

* 19. Bostadslokalen för arbetare:

- a) läge i förhållande till arbetslokalen?
under eller ofvan jord?
åt gård eller gata?
vindsrum?
- b) specifikation af rummen med afseende på kubikinnehåll, dagerförhållanden och antal däri boende (sofvande) personer?¹
- c) särskilda anordningar för ventilation (hvilka)?
- d) särskilda anordningar för uppvärmning (hvilka)?
- e) antal sängar (eller liggsoffor) med antal sofplatser?
- f) begagnas något sofrum såsom matsal?
- g) anordningar för förvaring af kläder?
- h) anordningar för bad?
- i) tvättställ? andra bekvämligheter?
- j) allmänt omdöme (*fullt, någorlunda* eller *icke* tillfredsställande) om bostadslokalens: snygghet?
rymlighet?
sundhet?

Jag tillåter mig tro, att de flesta människor, äfven om de ganska varmt intressera sig för de arbetare, som tillverka vårt dagliga bröd, skola medgifva att en del af ofvanstående frågor gärna kunnat slopas, utan förkränkelse af deras berättigade vetgirighet.

Men detta var nu endast ett lösryckt exempel på bageriformulärens utförlighet. För öfrigt känner jag mig fullkomligt oförhindrad att erkänna, att många af de frågor, som återfinnas i berörda formulär, men däremot icke i formulären för glasindustriundersökningen, äro väl på sin plats, och

* De under denna punkt begärda uppgifter äro afsedda att inhämtas genom vederbörande hälsovårdsnämnd, där sådan finnes.

¹ 3 frågor, om 1 rum; 6, om 2 rum etc.

Not af undert.

att en del af samma frågor skulle med nöje af mig insatts i glasindustri-formulären, om icke, såsom jag uttryckligen framhållit (sid. 29 i Glasind.), nödig hänsyn till de synnerligen begränsade resurser i penningemedel och arbetskrafter, som varit för mig tillgängliga, tvungit mig till att koncentrera min undersökning till några få kardinalpunkter, af hvilka de flesta mer eller mindre direkt sammanhånga med arbetarnes lönevillkor, hvilka af mig anses »åtminstone för närvarande böra utgöra hufvudföremålet för arbetsstatistiska enquêtes, de där icke hafva något annat alldeles säreget syfte». Naturligtvis kunna och böra — såvidt statsanslagen icke äro alltför knappt tillmätta — statistiska undersökningar, som företagas på statens bekostnad i regel begagna sig af mera omfattande frågoformulär än de, hvarmed en enskild forskare gemenligen måste låta sig nöja, i händelse han ej vill ådraga sig ekonomiska förluster genom sitt arbete. Att jag emellertid är af den öfvertygelsen, att de för de hittills utgifna häftena svensk arbetsstatistik begagnade frågoformulären varit alltför utförliga i förhållande till de statsanslag, som disponerats för nämnda statistik, har jag å annat ställe (Ekon. Tidskr. 1899, sid. 572 o. f.) framhållit och motiverat.

Efter sin jämförelse mellan frågoformulären för undersökningarne rörande bagerierna och glasindustrien har granskaren underkastat sig besväret att omändra en af mig uppgjord tablå öfver de rörande 1897 års löneförmåner utfrågade arbetarnes procentiska antal i förhållande till hela antalet under samma år inom den svenska glasindustrien sysselsatta arbetare, i det han uträknat de utfrågade arbetarnes proc. förhållande till hela arbetarenumerären vid glasbruken under närmast följande år. Måhända kan det i en framtid falla någon in att uträkna, huru stor procent de för min undersökning utfrågade arbetarne utgöra i förhållande till samtliga vid de svenska glasbruken under ett ännu senare år, exempelvis 1900, sysselsatta arbetare. Med dylika oskyldiga beräkningar kan man ju roa sig, om man finner intresse däri. Men visst är, att den anordning jag gifvit ifrågarande tablå, som har till syfte att uppvisa undersökningens »vetenskapliga värde» är ur statistisk-teknisk synpunkt den enda riktiga. Att jag, på tal om undersökningens vetenskapliga värde, skulle vara nog naiv att anse, det resultatet af min undersökning, hvilken till följd af de starkt begränsade penningemedel och arbetskrafter, som för tillfället stått till min disposition, omfattar endast omkr. $\frac{1}{5}$ af glasbruksarbetarne i Sverige under 1897 — skulle vara »giltiga för *hela* den svenska glasindustrien, åtminstone i fråga om undersökningens 'point de résistance', arbetsförtjänsten pr år», torde ingen, som med oväld läst min bok, med minsta fog kunna misstänka. Jag har tvärtom i densamma (sid. 60) uttryckligen framhållit, att man måste a priori kunna antaga för gifvet, att arbetarelönerna ställa sig afsevärdt olika vid de skilda glasbruken, då olika slags tillverkningar bedrivnas vid bruken och framställningskostnader, arbetstider m. m. icke äro öfver allt desamma. Den af granskaren nedlagda »bestämda gensagan» mot undersökningens allmängiltighet utom sin egen rayon rör mig sålunda alldeles icke. Han

protesterar endast mot en sin egen inbillning. Granskaren är emellertid icke nöjd härmed, utan söker äfven förringa undersökningens representativa betydelse. För detta måls vinnande inlåter han sig emellertid på ett fullkomligt halsbrytande resonemang. Först söker han bestämma en allmän genomsnittslön för de af undersökningen berörda arbetarne genom användande af en utaf mig upprättad tabellarisk sammanställning öfver de 969 utfrågade arbetarnes löneinkomster inom olika åldersklasser och kommer därvid till den slutsatsen, att »medeltalet för samtliga *dess*a (kurs. af undert.) arbetare icke kan understiga 500 och sannolikt något öfverstiger 700». Hitintill må resonemanget hafva sin riktighet — jag har verkligen icke kontrollerat kalkylen — men icke vidare. Granskaren tror sig emellertid genom samma kalkyl hafva funnit den allmänna genomsnittslönen för *samtliga* arbetare vid de 6 glasbruk, som min undersökning omfattat. Här i ligger ett stort statistiskt felslut. Jag har i min bok (sid. 28 och flerstädes), uttryckligen framhållit, att den stora massan af minderåriga arbetare (uppassare, hyttgossar) endast undantagsvis medtagits, och af tabellbilagan 1 framgår med all tydlighet, att desamma utfrågats i ett mot de vuxne arbetarne proportionellt antal endast vid Liljedahl och Sölje, och då de minderåriga äro de i regel ojämförligt sämst aflönade bland arbetarne, ligger det i öppen dag, att det måste leda till ett svårt missvisande resultat, om man beräknar en allmän genomsnittslön för *samtliga* arbetare vid *alla* de 6 glasbruken genom att sammanslå lönerna för de 969 utfrågade arbetarne och sedan dividera denna lönesumma med talet 969. Och det är dock detta man på en bekväm väg gör, när man, såsom granskaren, ur ofvan vidrörda tabellariska sammanställning framkonsstruerar en allmän medellön. Då de af undersökningen berörda arbetarne, såsom sagdt, i oproportionerligt antal tillhöra högre löneklasser, säger det sig själf, att den på granskarens sätt beräknade medellönen måste ställa sig alldeles för hög. För att beräkna allmänna genomsnittslöner för samtliga arbetare vid de redovisade 6 glasbruken är uppenbarligen rättare att hänvända sig till de i tabellbilagan 1 framlagda uppgifterna från Liljedahls stora och Sölje mindre bruk, då nämligen, såsom sagdt, de minderåriga arbetarne från dessa två verk blifvit redovisade i ett till de vuxne proportionellt antal. Gör man detta, torde man finna, att den allmänna medellönen vid Liljedahl uppgår till omkr. 596 kr., vid Sölje åter till 488 kr., om, såsom sig bör, hyttmästarne och sådana arbetare som icke tjänstgjort hela året utgallras ur beräkningarna. Enligt löneuppgifterna från de andra 4 glasbruken är gifvetvis den för Liljedahl funna medellönen bäst tillämplig på dem, hvaremot medellönen vid Sölje torde hafva sin motsvarighet vid flere mindre glasbruk i vårt land, hvilket jag dock i saknad af bevismaterial naturligtvis ej kan påstå med någon bestämdhet.

Ännu värre blir det emellertid, när granskaren, efter att på sitt oriktiga sätt hafva beräknat en allmän medelarbetslön, sätter denna lön i korrespondens med de från glasbruken för år 1898 till kommerskollegium redovisade tillverkningsvärdena. Dessa värden uppgingo, såsom framgår

af den å sid. 17 i min bok intagna förteckningen, till sammanlagdt 6,773,114 kr. (tillv. vid ett glassliperi vid Liljeholmen oräknade), och då 4,655 arbetare uppgifvits såsom under samma år sysselsatta vid glasbruken, skulle tillverkningsvärdet pr arbetare utgöra 1,455 kr. (ej 1,452: 85 kr., såsom granskaren felaktigt uppgifver). Emellertid drager granskaren efter dessa kalkyler oförskräckt åstad med följande tirad: »Såvida icke arbetsförtjänsten förändrats *mycket* från år 1897 till år 1898, torde alltså samtliga arbetslöner sistnämnda år i medeltal för de 6 undersökta glasbruken hafva tagit i anspråk högst 50⁰/₀ af hela det angifna tillverkningsvärdet. Men vid flera af de år 1898 verksamma mindre glasbruken skulle *hela* tillverkningsvärdet icke hafva räckt till att betala sådana genomsnittslöner som de nyss anförda. Och exempelvis vid de 12 mindre glasbruk inom Kronobergs län, hvilka på förteckningen följa efter Kosta, utgjorde tillverkningsvärdet i medeltal kr. 1,044:76 pr arbetare, men varierade mellan 2,278:57 och 214:28 kr.!» Hela detta resonnemang brister ohjälpligt sönder, om man erinrar sig, dels *att*, därför att ett glasbruk varit i gång under ett visst år, det därmed ingalunda är sagdt, att samma glasbruk varit i verksamhet från årets början intill dess slut, dels ock *att*, såsom de officiella berättelserna om fabriker och handtverk uttryckligen framhålla, arbetarne vid hvarje verk uppgifvas »i medeltal för den tid verket varit i gång under redogörelseåret, så att vissa fabriker, som drifvits blott en kortare tid af året, redovisat en större arbetspersonal i förhållande till tillverkningens myckenhet och värde än fabriker af samma klass, som varit i gång året om». För att taga ett nominativt exempel, så är det af granskaren angifna omätligt låga tillverkningsvärdet 214:28 kr. pr arbetare redovisadt från Orrefors glasbruk, men detta glasbruk igångsattes först den 4 nov. 1898, hvadan det af granskaren uträknade tillverkningsbeloppet pr arbetare endast afser omkr. 2 månaders bruksdrift. Vill man här approximera sig till ett fingeradt årstillverkningsbelopp pr arbetare, måste man sålunda multiplicera 214:28 kr. med talet 6, och gör man detta, erhåller man ett belopp af 1,285:68 kr., hvilket ju ganska godt öfverensstämmer med det medelbelopp, som granskaren uträknat för det närliggande Kosta (1,327:43 kr.).

Äfven vid Orrefors torde sålunda — om bruket varit gång hela året 1898 — en medelarbetslön, jämförlig med den vid Sölje, eller kanske till och med vid Liljedahl, under samma år hafva kunnat utbetalas.

Sedan granskaren under utrop kullbyterat i sin bevisföring ang. min undersöknings representativa betydelse, sysselsätter han sig hufvudsakligen med två nya arbetsstatistiska principfrågor. Jag har i min bok (sid. 43 o. f.) framlagt en del objektiva skäl för lämpligheten att i arbetsstatistiska enquêter offentliggöra en tabell, i hvilken arbetarnes årslöner och de data, som isynnerhet kunna tänkas inverka på lönernas belopp, specificeras för hvarje arbetare särskild för sig. Tabellbilagan 1 i mitt arbete utgör en dylik tabell, och där upptagas specifikt för hvarje arbetare, dels hans lön, dels hans yrkesspecialitet, kön, lefnadsålder och civilstånd. Ännu

flera data hade jag, såsom jag uttryckligen anmärkt (sid. 45 i Glasind.), önskat medtaga i denna tabell, bl. a. och framom andra de onekligen mycket viktiga uppgifterna ang. arbetarnes yrkesålder eller anställningsår inom industrien, men såg mig af utrymmes- och tryckningskostnadsskäl därtill förhindrad. Granskaren erkänner, »att idealet för tillgodogörandet af primäruppgifterna i en arbetsstatistisk enquête nog under vissa förhållanden skulle kunna vara, att man finge till trycket befordra — — — äfven ett för hvarje i enquêten hörd person specificeradt sammandrag af de afgifna svaren». »Men», tillägger han, »detta hufvudsammandrag borde då omfatta icke blott — såsom af utrymmesskäl i förf:s tabellbilaga 1 — svaren på frågor rörande yrkesspecialitet, lefnadsålder, (kön), civilstånd och arbetsförtjänst (eller årsinkomst), utan *alla* i enquêten afgifna och i någon mån afsevärda svar». Detta var ungefär, fastän långt ifrån till fullo min ståndpunkt på den tid (1895—1896) jag utförde mitt arbetsstatistiska förstlingsarbete, den »lilla» undersökningen rörande textilindustrien i Norrköping, hvilken undersökning, trots vissa bristfälligheter, som jag är den förste att erkänna, dock var den första arbetsstatistiska undersökning i Sverige, som baserade sig på modernt vetenskapliga lönsstatistiska metoder. Numera har jag af hänsyn till utrymme och tryckningskostnader modererat mina åsikter därhän, jag ofvan angifvit. Men detta generar ingalunda granskaren. Han — icke jag — påstår, att det under vissa förhållanden skulle kunna vara idealet att publicera ett för hvarje arbetare specificeradt sammandrag öfver *alla* i enquêten afgifna och i någon mån afsevärda svar, och tar så sin bageriundersökning till hjälp för att ådagalägga, till hvilka praktiska orimligheter hans påståendes tillämpning särskildt på nämnda undersökning skulle hafva ledt. Enligt min mening lyckas ock granskaren, tack vare den ansehlige mängd arbetsställen och arbetare, som omfattades af bageriundersökningen, samt de massor af frågor, som för densamma utfärdades, ganska väl i att drifva sitt eget påstående in absurdum. I annat sammanhang (Ekon. Tidskr. 1899, sid. 576) har jag beräknat, att ett för hvarje arbetare, som utfrågades vid den officiella tobaksindustriundersökningen, specificeradt sammandrag öfver lönerna och vissa därmed sammanhängande hufvud-data skulle kräft omkr. 40 trespaltade sidor. De af tobaksindustriundersökningen omfattade arbetarne voro icke färre än 4,380, under det att de af bageriundersökningen berörda arbetarnes antal uppgick till 2,872, hvadan jag antager, att ett sådant specificeradt sammandrag, jag föreslagit, öfver sistnämnda arbetares löner och vissa därmed sammanhängande fundamental-data, icke behöft taga i anspråk större antal sidor, än det sagda, äfven om granskaren i detta sammandrag velat intaga en eller annan uppgift förutom de af mig framhållna, såsom exempelvis uppgifterna om arbetarnes yrkesålder, hvilka jag redan i min bok om glasindustrien, såsom förut blifvit anmärkt, tillerkänt stor betydelse i lönsstatistiskt hänseende. Men ett slikt specificeradt sammandrag sätter granskaren icke under debatt, utan finner det bekvämare att uppvisa, att om *alla* »i någon mån afsevärda» svar, som

inkommo till bageriundersökningen, skolat upptagas i ett för hvarje arbetare specificerad sammandrag, så skulle *här till* tagits i anspråk minst 200 sidor. Och att trycka en sådan tabell hade uppenbarligen varit ett skriande slöseri. Den slående logiken i detta resonemang är i sanning briljant. För öfrigt anser granskaren, att de af mig förordade tryckta specificerade sammandragen mycket väl kunna ersättas af ett till sin felfrihet vederbörligen kollationeradt och vederbörligen bevittnadt hufvudsammandrag i hand- eller maskinskrift, som, häftadt eller inbundet, i fullgodt skick på tillgängligt ställe förvaras. I en not upplyser emellertid granskaren, att han själf vid de två arbetsstatistiska undersökningar, han ledt, ingalunda handlat så, som han i detta afseende lär, utan att de handskrifna hufvudsammandragen till ifrågavarande enquêter befinna sig »icke i synnerligen presentabelt skick», hvilket torde vara ett mycket mildt omdöme. Hvad hufvudsammandraget till den officiella bageriundersökningen beträffar, uppfyller detsamma ej heller granskarens, i mina ögon öfverdrifna, fordran att vara till sin öfverensstämmelse med primäruppgifterna »behörigen bevittnadt». I fråga om hufvudsaken eller huruvida ett dylikt på »tillgängligt» ställe förvaradt sammandrag i »hand- eller maskinskrift» kan anses till fullo öfverflödiggöra de af mig förordade sammandragen af arbetarnes löner och därmed sammanhängande fundamentaldata, vill jag endast framhålla den väsentliga skillnad i afseende på »tillgängligheten», som förefinnes mellan en tryckt tabell, den där kan spridas till hvilken studerkammare som helst i hela världen, och ett manuskriptsammandrag, som står uppställt i något arkiv, där dess plats, med fast hänsyn till våra oordnade arkivförhållanden, måste anses vara långt ifrån säker. Det skäl *emot* tryckningen af för hvarje arbetare specificerade sammandrag, som granskaren tror sig hafva funnit i de »svåra olägenheter, särskildt för arbetare», hvilka skulle kunna blifva en följd af tryckningen, träffar liksom granskarens inlägg i utrymmesfrågan icke de af mig förordade inskränkta sammandragen, utan de sammandrag, granskaren själf tänkt sig öfver *alla* i någon mån afsevärda svar. Jag har svårt att inse, hvilka olägenheter arbetarne skulle kunna ådragas genom tryckningen af uppgifterna om deras löner, kön, lefnadsålder och andra på lönerna inverkande hufvuddata, specificerade för hvarje person särskildt, dock icke med utsättande af namn, isynnerhet när, såsom fallet varit vid glasin-
dustri- och äfven vid tobaksindustriundersökningen, löneuppgifterna hämtats direkt ur arbetsgifvarnes räkenskapsböcker. Men väl inser jag, att en hel del andra uppgifter, såsom angående arbetarnes kost och logi, oäkta barn, delaktighet i strejk m. m. icke lämpligen böra alltför specificerade publiceras i tryck. Detta har jag heller aldrig föreslagit.

Härmed lämnar jag frågan om de tryckta specificerade sammandragen öfver arbetarnes löner m. m., på hvilka sammandrag jag fortfarande anser mig hafva fullgoda skäl att hålla, så framt det icke gäller alltför väldiga enquêter, omfattande öfver 5,000 arbetare, i hvilket fall jag i annat sammanhang (Ekon. Tidskr. 1899, sid. 577) efter anställda tabellberäkningar

anmärkt, att skyldig hänsyn till utrymme och tryckningskostnader i regel torde komma att tala för ett annat redovisningssätt.

Jag öfvergår härefter till frågan om arbetslönernas sammanställning med arbetarnes lefnads- och yrkesålder och medgifver gärna, att i min bok om glasindustrien saknas tabellariska sammanställningar öfver arbetsförtjänst och yrkesålder. Såsom tillräcklig orsak till detta utelämnande torde jag vara fullt befogad att angifva de för mig disponibla arbetskrafternas otillräcklighet, samma skäl som granskaren angifver för det faktum, att i den på statens bekostnad bedrifna bageriundersökningen saknas tabeller öfver lefnadsålder och arbetsförtjänst. Härom synes mig, vare sig i det ena eller andra fallet, icke vara något att med fog anmärka, då ju *force des choses* alltid måste ingifva respekt. Men då granskaren anvisar mig en väg, på hvilken jag med anlitande af vissa uppgifter rörande bageriarbetarnes ålder vid inträdet i yrket, sammanställda med uppgifter ang. samma arbetares yrkesålder inom olika löneklasser, skulle hafva kunnat framkonstruera några approximativa tal beträffande bageriarbetarnes lönevillkor inom olika lefnadsåldrar, så vill jag här på det bestämdaste tillbakavisa denna anvisning. Jag anser, att approximativa konstruktioner öfver hufvud taget böra i så ringa grad som möjligt tillgripas inom arbetsstatistiskt skriftställeriet och är i föreliggande fall desto afgjordare af denna åsikt, som en del af de uppgifter, hvarpå granskarens ifrågavarande konstruktion är byggd, nämligen uppgifterna om bageriarbetarnes årslönebelopp, själfva otvifvelaktigt äro ganska osäkra. Granskaren har vid bageriundersökningen ifråga om arbetslönerna tillämpat ett sådant utfrågningssystem (jfr form. B och C, mom. 10), att han måst approximativt *uträkna* lönernas årsbelopp efter inhämtade uppgifter om hvarje arbetares tid- eller stycklön under enstaka mindre tidsperioder (timme, dag, vecka, månad). I utländska statistiska arbeten hafva flercaldiga gånger framhållits de otillfredsställande resultat, ett slikt förfaringssätt medför, och i vårt land har den nuvarande ledaren af den officiella arbetsstatistiken H. Elmquist i sin gradualafhandling rörande den svenska tobaksindustrien (sid. 5, 47, 71 i texten samt tab. 10) framlagt de mest evidenta bevis för omöjligheten, att, hvad tobaksyrket rör, kunna ens tillnärmelsevis exakt bestämma arbetarnes årslöner efter uppgifter om förtjänsten under kortare tidsperioder, äfven om dessa utsträckas till ett helt kvartal. Vill man därför i arbetsstatistiska enquêtes framlägga arbetarnes årslönebelopp och göra dessa till föremål för hvarjehanda kombinationer och grupperingar, har man utan tvifvel ingen annan fullgiltig utväg härtill än att efterfråga de verkliga utbetalda årslönerna, hvilka allmänt erkännas i regel säkrast vara att återfinna i arbetsgifvares räkenskapsböcker. Att löneuppgifterna i dessa räkenskapsböcker böra för behörig kontroll skull i hvarje särskildt fall delgifvas arbetarne vid deras utfrågning, är naturligtvis högligen att rekommendera. Då nu emellertid vid bageriundersökningen årslönebeloppen icke blifvit efterfrågade, måste jag uppriktigt bekänna, att jag anser mig icke vara berättigad att hysa fullständig tillit

till de uppgifter om bageriarbetarnes årslönebelopp, som blifvit framkonstruerade i berättelsen om samma undersökning, och att jag icke minst på grund häraf icke har velat underkasta mig besväret att verkställa några utfyllande konstruktioner på basis af samma i och för sig dubiösa uppgifter.

Jag har härmed genomgått d:r Lefflers utförliga granskning af mitt arbete om glasindustrien i Sverige — hvilken granskning till hufvudsakliga delar utgör en apologi för hans egen undersökning af bagerierna — och anser mig hafva ådagalagt att hans granskning är förtjänt af vitsordet att vara »genomgående skef och vilseledande i sak».

Jag tillåter mig äfven anmärka, att den form, hvari granskaren framställt sin kritik, ofta saknar det lugn, som för en opartisk och objektiv granskning af vetenskapliga arbeten är ett oundgängligt villkor. Till sist anser jag mig böra upplysa om, att de ord af chefen för Kosta glasbruk vid glasbruksidkaremötet i Växjö under förliden sommar, hvilka granskaren förnumstigt ansett sig behöfva mästra, af mig *ordagrant* återgifvits efter det numera i tryck tillgängliga protokoll, som fördes vid berörda sammanträde.

K. Key-Åberg.